Jahnke, Richard
Comoediae Horatianae tres.

S/ll. Gebrüder Vollmer, soweit sie nicht wandeln auf dem Pfade classischer Philologie, sendet dies als ein gemeinsames unnützes Gut, aber als ein Merkmal freundschaftlichen Gedenkens der Vf. Cronenberg. 6. X. 91.

OMOEDIAE HORATIANAE TRES.

PROLEGOMENON PARS.

DISSERTATIO PHILOLOGA

QVAM

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

RITE IMPETRANDOS

AMPLISSIMO IN VNIVERSITATE FRIDERICIA GVILELMIA RHENANA PHILOSOPHORVM ORDINI

TRADITAM VNA CVM SENTENTIIS CONTROVERSIS

DIE VII MENSIS AVGVSTI ANNI MDCCCXCI HORA XII

PVBLICE DEFENDET

SCRIPTOR

RICARDVS JAHNKE

POMERANVS.

ADVERSARII ERVNT:

ALBERTVS WERTH SEM. OL. SEN.
RICARDVS HEIM SEM. OL. SOD.
CAROLVS LOHMEYER SEM. SOD. ORD.

LIPSIAE

TYPIS B. G. TEVBNERI.

MDCCCXCI.

Ab amplissimo philosophorum ordine benigne mihi concessu[m]
est, ut totius commentationis quae propediem in B. G. Teubne[ri]
aedibus prostabit hanc particulam typis mandatam
proponerem.

IOANNI ZVRHELLEN

S.

PRAEFATIO.

Inter paucos illos uiros, qui medii aeui comoediis operam dederunt, adhuc nemo quantum scio accuratius inquisiuit, quomodo factum sit ut poemata huius generis huiusque formae comoediae uocarentur, et quod exemplum auctores eorum secuti sint. Neque enim quisquam puto contendet ex suis ingeniis poetas uel uersificatores illos[1]) hoc poematum genus hausisse, quod Ernestus Muellenbach describit sic[2]): '... elegiacis uersibus aut comicarum fabularum argumenta enarrant aut narratione hic et illic interposita ipsa per diuerbium decurrentia scaenicarum similitudinem quandam prae se ferunt.'

Plauti fabulae illis temporibus fere[3]) ignotae erant, ita ut eas imitari non liceret. Quae si notae fuissent, quomodo exemplo fuerint futurae, discimus ex 'Polyxena' comoedia quae a Leonardo Bruno Arretino scripta est, cum Sarsinatis opera denuo inuenta omnium doctorum hominum animos et oculos in se conuerterant. Terentii comoedias imitata est quodammodo Hrotsuitha Gandeshemensis[4]) prorsa oratione, quia uersus comici, quos ne nos quidem plane perspicimus, illo aeuo minime intellegebantur. Ouidium igitur imitati esse debent hi poetae? Ouidium, a quo quin elegiacam for-

---

1) Kuno Francke, Zur Gesch. d. lat. Schulpoesie p. 22: 'Man konnte wirklich Neues nicht schaffen, daher spielte man mit dem Alten.'

2) com. eleg. p. 5.

3) pars enim et a librariis propagata est et a grammaticis quidem lectitata, ut docet Osberni Pannormia (Buecheler).

4) hoc uerum poetriae nomen esse uult Barack (die Werke der H. p. II sq.)

mam mutuati sint, dubitari nequit? — Equidem interioris formae id est narrandi huius generis Ouidium auctorem fuisse quam maxime nego propterea quod nullum Ouidianum poema hunc in modum compositum est, nisi forte ostendis 'Amorum' libri III elegiam 3, quae tamen non prorsus huc quadrat et quam inter carmina illorum 'sine titulo' librorum minime in deliciis medii aeui fuisse puto. Pro certo igitur habeo aliud exemplum quaerendum esse, quod comoediarum elegiacarum auctores secuti sint.

Earum quidem comoediarum quas Muellenbach primus uno nomine comprehendit par uel simile in antiquis litteris Latinis non reperitur, sed earum, ex quibus has ortas esse existimo. Exstant enim comoediae complures, de quibus tres hoc loco tractandas mihi sumpsi, quae sunt 'de nuntio sagaci', 'de tribus puellis', 'de tribus sociis'. Quarum primam nuper edidi in 'schedis philologis' Hermanno Vsener dicatis p. 10—34, quam tamen denuo et ut puto melius ex pluribus libris hic profero, secundam quod sciam his quidem temporibus primus edo, tertiam repeto ex Hauréauii et Peiperi editionibus. His tribus comoediis id commune est, quod poeta non extra rem uersatus carmen pronuntiat de aliis hominibus, sed de se ipso quasi per monologum narrat, quid sibi euenerit. Cui monologo sermones inserti sunt eorum qui rem agunt tam uiuide relati, ut idem efficiatur quod in illis comoediis. Non igitur dubitaui haec quoque poemata comoediarum numero attribuere, quamquam neque in manu scriptis neque in impressis libris hic titulus eis adiectus est. Maxime fortasse miraberis, quod exiguum 'de tribus sociis' poematium comoediam uocaui. Nam quod Guilelmus Cloetta[1]) ex Ganfredi[2]) uerbis quibus hoc carmen introducit:

1) Beiträge zur Litteraturgesch. d. Mittelalters I p. 84.
2) poetr. nou. uu. 1880 sqq. = Leyser, historia poet. et poem. med. aeui p. 967.

'.... Res comica namque recusat
Arte laboratos sermones, sola requirit
Plana, quod explanat paucis res ista iocosa'

elucere contendit ipsum auctorem hoc carmen comoediam appellari uoluisse, mecum refutabis, quia 'res comica' 'res iocosa' non idem significat atque 'comoedia'. Sed quia non ex uersuum numero sed ex genere formaque poetica argumenta ducenda sunt, etiam hos paucos uersus hoc nomine appellare ausus sum.[1])

Separatum igitur habemus comoediarum genus. Quod si statuerimus, iam non frustra quaeremus apud auctores ueteres exemplum. Horatii enim satirae, quas ipse sermones uocauit, id exemplum praebent quod huius generis auctores secutos esse mihi persuasi. Contempleris enim libri I sat. 9. Narrat ibi poeta ad se, cum sacra uia ambularet, accurrisse quendam statimque se appellasse: 'quid agis, dulcissime rerum?' Sequiturque dialogus tam uiuidus, ut quoniam plerumque quis loquatur additum non est, nonnunquam difficilius sit dignoscere, utri uerba danda sint (sicut affirmabit quisquis hoc carmen cum discipulis interpretatus est). Deinde occurrisse Aristium Fuscum. Similiterque eius quoque dicta referuntur. Quartum uenisse aduersarium, cuius interuentu liberatus sit ab illo garrulo. — Videmus igitur comicam ridiculamque rem tractari plane eodem modo quo in his comoediis, quas ideo 'Horatianas' dicere mihi liceat, ut unum genus sub uno nomine comprehendam. Concedo me elegisse satiram ad fulciendam meam sententiam aptissimam, sed reliquae quoque idem narrandi genus magis minusue prae se ferunt. Quam uero medio aeuo in deliciis fuerit Horatius praecipue satirarum et epistularum scriptor, permulta docent testimonia.[2]) Persius quoque et Iuuenalis eodem fere modo uitia castigauerunt

1) uide E. Voigt, Zeitschr. f. deutsch. Altert. 35 Anz. p. 7 sq.
2) conf. e. c. 'epistolam ad Iac. Grimm de Ecbasi captiui' (Progr. Bilefeldense a. 1841).

aequalium. Hos uero scriptores cum res describerent persaepe ridiculas et iocosas in carminibus quae satirae dicebantur, quod nomen medii aeui homines ducebant a Satyris, iocularibus illis Bacchi comitibus[1]), et componebant cum fabulis satyricis, ipsos comoediarum scriptores appellatos esse nemo mirabitur. Et hinc melius intellegitur quid sibi uelit Isidorus in Originum libri VIII cap. 7, cum dicat: 'Duo sunt . . . genera comicorum, id est ueteres et noui. Veteres qui et ioco ridiculares exstiterunt ut Plautus, Accius, Terentius. Noui, qui et Satyrici, a quibus generaliter uitia carpuntur ut Flaccus, Persius, Iuuenalis et alii.' — Alia huius doctrinae specimina afferre nolo, quia omnia ex eodem fonte fluxisse uidentur; sufficit quod statuimus satirarum scriptores etiam comicos nominatos ideoque satiras ipsas habitas esse pro comoediis itemque carmina secundum hoc exemplum composita.

Has igitur comoedias quas 'Horatianas' dixi per monologum decurrentes primam medii aeui comoediarum formam fuisse conicio, in quibus per hexametros — uides hic quoque sicut in tragoediis hexametrum primarium fuisse uersum — tales fere res pronuntiarentur quales in fabula, quae est 'de tribus sociis'. Mox uero cum amatoriae res in haec carmina introductae essent uelut est in 'nuntio sagaci', ab Ouidio amandi poetarum principe ea forma sumpta est, quam in eroticis operibus omnibus adhibuit, distichon elegiacum, cuius generis exemplum est comoedia 'de tribus puellis'.[2]) Sic enim comoediarum formam commu-

1) Euanthius et Donati commentum de comoedia ex rec. Aug. Reifferscheidii (Ind. schol. Vratisl. hibern. 1874/75) p. 5: 'hinc deinde aliud genus fabulae id est satira sumpsit exordium, quae a satyris, quos inlotos semper ac petulantes deos scimus esse, uocitata est . . . quod item genus comoediae multis offuit poetis.'

2) quae initio Horatii imitationem aperte indicat. — In Maximiani elegia V, quae huc quadrare uidetur, dialogus aliquantum differt a nostris comoediis.

tatam esse eo confirmatur quod 'de tribus sociis' duas habemus formas, e quibus elegiacam recentiorem esse demonstrabo. Aliud fortasse exemplum praebet 'nuntius sagax', cuius transcriptionem quodammodo elegiacam nominare licet 'Pamphilum'. — Proximum deinde erat ut poeta narrationem illam interpositam non de se faceret sed de aliis, nisi forte id genus proximum existimas, in quo narratio omnino omissa est et sola relincuntur diuerbia, cuius exempla sunt 'comoedia Babionis' et 'de clericis et rustico'. Inter has reliquasque 'comoedias elegiacas' medium fere locum tenet 'Pamphilus', qui narrationem non praebet nisi in principio elegiae III: 'Tunc Venus inquit'. Vtrum uero comoediarum elegiacarum genus uetustius sit, diiudicare non audeo.

Tria igitur comoediarum genera distinguo:

I comoedias Horatianas hexametris adstrictas,

II comoedias Horatianas elegiacas,

III comoedias quae iam uulgo dicuntur elegiacae.

Ne tamen putaueris propter hunc ordinem me contendere e. g. 'de tribus puellis' comoediam uetustiorem esse Vitalis comoediis aut tabulam compositurum me esse earum quae nobis seruatae uel adhuc editae sunt. Nihil aliud dico nisi hunc esse ordinem transformationis. Possunt uero multae interisse, possunt uetustioris generis comoediae cum iam floreret recentius esse scriptae. Omnino tabulas tales nihili facio, quoniam mihi persuasum est ex metricis, rhythmicis, similibus indiciis de eorum quidem temporum scriptis nihil concludi posse. Veluti Vitalem poetam octauo saeculo tribuit Rudolphus Peiper propter elisionum usum. Nihil uero ex eo probabile efficitur, siquidem permultum interest quid singuli auctores didicerint a magistris, quorum doctrinam omnibus locis per totum medium aeuum eandem fuisse nemo puto contendet. — At qui tabulam est compositurus, prius in singulas comoedias accuratissime inquirat semperque reminiscatur oportet

in hac litterarum area modestiam temperantiamque maxime esse necessariam, quia perpaucis de rebus adhuc certa constant. Sed haec quoque monumenta, quae diligentissime tractentur, ideo maxime digna esse puto, quia cum nihil neglegendum sit quod conducat ad historiam humani ingenii cognoscendam, haec minime neglegi debent, quae magnam partem fundamenta sunt litterarum germanicarum. Quod Vdalricus de Wilamowitz dicit[1]: 'die charakteristik von stil und sprache ... erfordert auch noch eine fülle von beobachtungen, untersuchungen und namentlich vergleichungen, die heut zu tage nur für die geschmacklosigkeit und den stumpfsinn der gesunkenen latinität angestellt werden, denen es allerdings leichter ist congenial zu sein', uellem iudicasset quam uere tam beneuole. Ceterum equidem facio cum Mauricio Haupt uiro mehercle philologo, qui in praefatione rarissimi illius libri 'Exempla poesis latinae medii aevi' dicit haec: 'Quae a plerisque despicatui habentur carmina medii aevi latina, ea non indigna esse accuratiore et pleniore cognitione et olim fuerunt qui probe intelligerent et nuper memorabilibus admodum exemplis Isengrimi Reinardique denuo patefactum est . non deerunt qui nihilominus omnem curam his carminibus impensam futilem atque indecoram existiment, tralaticia graecae romanaeque antiquitatis admiratione ita quasi occaecati ut in plerorumque antiquorum poetarum latinorum mediocritate facile acquiescant vel delectentur adeo ea mirifice, quaecunque autem medio aevo latinis versibus scripta sunt vehementer omnia fastidiant.'

1) Euripides Herakles I p. 39.

PROLEGOMENA

AD

COMOEDIAM DE NVNTIO SAGACI.

Caput I.

De fundamentis editionis.

Ad textum constituendum his usus sum libris:

H liber impressus saec. XV, qui seruatur in bibliotheca urbana Hamburgensi sub signo .'Realcat. AC. vol. III p. 140', quem benigne huc transmissum ipse contuli. Tegumento libri e corio facto impressae sunt in parte priore I A H Z M litterae et 'ANNO 1597', qui numerus uidelicet ad conglutinationem, non ad impressionem libri spectat. Forma quadrata est, litterae adhibitae sunt quae uocantur goticae, initiales carminum litterae aut omissae aut atramento adscriptae sunt, chartis impressa sunt signa qualia fere uides in 'Midoux et Matton, Étude sur les filigranes des papiers employés en France aux XIVe et XVe siècles' sub numeris 181. 376. 415 (sine parte infima). Locus et annus et typographi nomen significata non sunt. Folia sunt triginta duo uersuum fere tricenum senum, in quibus titulus, inscriptiones, subscriptiones leguntur hae:

F. 1[a] tit.: Ouidij Naso-|nis Sulmo|nēsis poete liber | De tribus puellis | Ouidius de sagaci nuncio | Ouidius de pulice | Pamphilus de amore | Ouidius de nummo | Ouidius de Cuculo | Ouidius de ventre | Epła amatoria metrice ɔscripta. — *F. 1[b]*: Incipit epistola perornata cuiusdam amantis ad | quandam puellam. — *F. 2[a]*: Ouidij nasonis Sulmonensis poete | Trium puellarum liber incipit. — *F. 6[a] l. 12—15:* Ouidij Nasonis Sul-

monensis poete | Trium puellarum liber Explicit | Ouidij Nasonis Sulmonensis poete | De sagaci nuncio liber Incipit. — *F. 10ª l. 18—20:* Ouidij nasonis sulmonensis poete de sagaci nuncio | Liber explicit | Incipit ouidius nasonis sulmonēsis poeta de pulice. — *F. 10ᵇ l. 27:* Explicit Ouidius de pulice. — *F. 11ª:* Querimonia Pam-|phili poete de amore feliciter Incipiunt. — *F. 22ᵇ l. 18 et 19:* Explicit pamphilns [*sic*] de amore | Ouidius de ventre feliciter Inctpit [*sic*]. — *F. 23ª:* Liber Ouidii de vẽtre | ceterisqȝ mēbris aduersus vẽtrem de voracitate ꝯspi|rantibus ac vẽtris in suos ꝯfrẽs amicabilis respõsio.[1]) — *F. 25ᵇ l. 28—30:* Explicit carmen Ouidij feliciter | Epistola Ouidii amato|ria de Sapho ad quandam puellam Phaonem. — *F. 28ᵇ l. 35:* Finis Sapphus Ouidij[2]). — *F. 29ª:* Incipit

1) Recte coniecerat Carolus Bartsch (Albr. v. Halberstadt p. VII) hoc carmen idem esse atque id, quod sub Ioannis Saresberiensis nomine male edidit I. A. Giles (Ioh. Saresb. opera omnia uol. V p. 299—304), perpaulo melius I. A. Fabricius (bibl. lat. med. et inf. aet. tom. IV extr.). Falso autem huic auctori poema attributum esse ostendit Carolus Schaarschmidt (Ioh. Saresber. p. 276—278). — Adnoto grauiores discrepantias quae sunt inter Fabricii editionem et H librum, e quibus nonnullas emendationes euadere uidebis. — *u. 3* is] est — *7* Ventris] fratris — *8* ut] in — *15* iubet huic] mouet hunc — *19* duo] due — *24* pius] plus — *31* librans] libro — *36* ac me] voces — nocens] meas — *42* hic] hec — putat] videt — *49* respondit] respondet — *57* quid] quis — *59* labores] dolores — *62* garcio] gratio — *66* cetus] piscis — *71* deturpas] disturbas — *76* Navita] Quisque — *77* casus] casus est — *79* Nabusaradan] Nabusardan — *80* fero et] sero — *106* discutientque] destituentque — *124* conficimurque] affligimurque — *128* ansa] iste — *post 140 hi duo uersus leguntur:* 'Quando iaces vacuus quia te ieiunia ledunt | Latras et querulus nos facis esse graues.' *quibus insertis falsi Fabricii numeri redduntur recti* — *148* ista] ita — *149* et eos sapienter] iam sed patienter — *165* meque] neque — *169* accipio] suscipio — *175* minimum] nimium — *179* minimo] nimio — *182* serena] iocunda — *184* parum] panem — *200* Hic] Hoc.

2) Contuli hoc carmen cum eo textu quem edidit Scato Gocko de Vries. Varias lectiones accuratissime appono, ut H

libellus Oui-|dij de nummo. -- *F. 29^b l. 20—22:* Explicit Ouidius de Nummo[1]) | Incipit· libellus Oui-|dii de cuculo. — *F. 30^b l. 25*: Et sic est finis Ouidij de

---

inter libros ab illo adhibitos suum teneat locum. — *u. 1* Nunquid vbi — *5* requiris — *7* elegia — *8* lachrymas — *15* Pierides subeunt driade sue puelle — *16* thespiadum — iuuat — *17* Amithone — Cadno — *18* athis — *19* hic — *21* lucibus — *23* Summe — faretrā — appollo — *24* bachus — *25* daphnem — bachus — *27* Pagasides — *33^a* despiceas — sum — *33 et 34 omissi sunt* — *36* Andromade — *41* me — *49* Atque vbi iam — *53* Nec vos errorem — *54* sicelidesque — *57* imittis — si camos — *61* serant — *62* die lachrimas — *63* victus meretricis — *65* inopes — *69* desinit — *72* tangitur — *73* sparci — *79* leuibus — *83* studea — artesque magistras — *84* dedit — *88* rapino — *90* eris — *96* sed quod — *97* lachrimis rotantur — *98* Aspice sit quantum hoc — *100* Et — *101* lachrimas — summa — *103* te — *104* Admonui — tu pignus — *106* velles — *109* Quo — *111* lachrime — lingua — *113* imminuit mea — planxi — *114* ruptis — *117* charaxes — *122* aparta — *125* quanquam — *129* comittere — *130* consuetas — *131* similima — *133* Ulterius pudet hic — omina — *136* somnum — *139* ericto — *141* topho — *142* migdonij — *144* pressit — *145* Sed — silue dominumque — *secuntur hoc ordine uu. 148. 151. 152. 149. 150* — *149* tetegique — *150* lachrimas conbibit — *152* mille — *153* prius — *154* dauleas — itym — *155* itym — miseros decantat — *156* et — *159* extendit — *161* quom [*sic*] fessos — *162* Formosus puer est vilus abesse mihi — *163* que nunc — *164* ambrachie — tibi est — *167* Hic — Pyrre — *169* iussus amans tetigit letissima — *170* Pectore — erat — *173* territa — *174* lachrimas — *175* monstraque — *178* corpare — *180* Nec — *181* chelin — *182* erit — *183* posuit — poetica — *188* forme meritis — *191* O — *199* equore nupture nuptaque — *201* amore — *202* cytharas — *204* que — *207* Hec quid ego an — pectus ne — *208* zephiri — *209* referret — *210* docebat — *211* parentur — *213* orca — eunti — *217* iuuet — sapphon — *219* O — dicar. — *Pro* ae *et* oe *semper legitur* e.

1) Hoc poema recentioribus temporibus quantum scio non editum prorsus diuersum est a uersibus Hildeberti Turonensis archiepiscopi quibus idem titulus inscriptus est. De his conferas quae disseruit Hauréau in 'Notices et extraits' tomi XXVIII part. II p. 319—321, de illo Fred. Guil. Otto commentarios criticos in codd. bibl. Gissensis p. 100.

cuculo.[1]) — *F. 31^a:* Incipit Ouidi9 sulmo|nēsis pocta de cuculo.[2]) — *F. 32^a l. 4—5:* Seu semper sileant

1) De tempore et auctore huius carminis egerunt Ebert (Zeitschr. f. deutsches Altert. XXII 332) et Duemmler (ibid. XXIII 67). Edidit Riesius in Anthol. lat. carm. 687 sub titulo 'Conflictus ueris et hiemis'. Adnoto grauiores discrepantias: *post u. 3 inseritur* 'Dafnis et palemon' — *5* hi] in — *post u. 6 intercalatur* 'Palemon' — *9* alluxit ternos modolamine — Ver] Dafnis *et sic semper* — *12* modulas rutulo — Hiems] Palemon *et sic in omnibus inscriptionibus* — *13* serena — *17* aeuum euo — *24* ueheris] veneris *recte ut mihi uidetur* — *26* est] et — *28* refert] feret — *30* vestiat — *31* Nec — *34* tarda Hiems] frigida Eems — *36* laborat — *40* illis] illis es - superbus — *42* veniat — Palaemon] Palemon et Dafnis — *46* veniet — pastor dulcis et amicus — *48* aruis] anis — *50* veniunt — *51* salutant — *52* ecce] esse. — *In calce leguntur haec:* Pro expositione quorūdam terminoꝶ in Ouidio | de cuculo inuentoꝶ Item Dafnis . i . pastor sic dict9 | in psona veris. Palemon quidam pastor sic dictus | in psona hyemis Item Eyms . i . pastor antiquus | in psona hyemis. Item in annis . i . in pratis.

2) Latet sub falso hoc titulo carmen quod uulgo dicitur 'de philomela'. Contuli cum editione Riesiana (Anth. Lat. carm. 762). — *u. 2* tui] tibi — *3* philomena — *4* uales] potes — rite] ipsa — *5* tentent — *6* modulis equiualere tuis — *8* soles] potes — *9* quamuis — tinniuet — *10* At — *11* per ora] palara — drostam — *12* illa] nempe — *13* concinit — *14* carmina — *16* tunc mitilans — *17* frutilat — tunc piscitat — *19* et] hic — gratitat — ansar — *20* gemunt — *22* sorte tetrinit — *23* inque glomis cigni — *24* Accipiter pipat — lipit — *25* gracillat — *26* Pupillat pauo trinsat — *28* Et crotiat — graculus te frigulat — *29* Glotorat — maerens] de turre — *30* at — hinc titiare solet] tristia flendo pipit — *31* Psyttacus — *32* chere sonatque vale — *33* modulatur guttere — *34* Scurriliter — quicquid de audit ait — *35* cuculant. fritinit rauca cicada — *36* apes — *37* carmine — *38* facta gerens — *40* cucubat — *42* bubit — *43* prognes — *44* consimuli — *45* philomena — *46* exuperat — *47* discrimine — *48* sequar — *49* rancant — *50* Panter — hiundo — *51* orcando — *52* Ast lupus ipse — frendet — apar — *53* glocitant — mugilant *om.* — *54* Ast — et celer *(sicut olim coniecerat Buecheler)* — *55* et[1] *om.* — fetosus ac orcat — *56* Blacterat — ballat — *57* pascens — *58* mutire capris — solet — *59* canis latrat — *60* Glaucitat — ac] at — *61* mintrat — mustelaque dintrit — *68* sonos ideo — *69* tamen] suo — laudum.

siue sonare queant (Explicit | Incipit Vita Ouidij. — *F. 32^b uacuum est.*

De origine huius libri certi quidquam inuestigare nequiui. Fortasse autem unum ex illis signis quae chartis impressa sunt — corona cum lilio coniuncta — originem indicat francogallicam. Inter ornamenta xylographa, quibus titulus cingitur, scutum uidetur ab insignibus uacuum quale fere inest in 'Butsch, die Bücher-Ornamentik der Renaissance' tab. 70 sumptum ex libro, qui prodiit ex Matthiae Schuerer Argentoratensis officina.

Quae generaliter dixi de hoc libro, eadem dici possunt de libro qui sequitur.

M exemplar editionis eiusdem fere aetatis, quod asseruatur in bibliotheca regia Monacensi sub signo 'inc. s. a. 1379', unde liberaliter huc transmissum ipse excussi. Inter signa quae chartis impressa sunt lilium coronae subditum et bouillum caput eadem fere sunt atque in H, reliquorum uero — coronae et crucis — exempla admodum similia praesto mihi non sunt. — Titulus, inscriptiones, subscriptiones leguntur hae:

F. 1^a tit.: Ouidij nasonis poete Sulmonensis | Liber de tribus puellis et de nuncio | Pamphilus poeta de amore (sagaci — *super hoc titulo alius chartae schedula fixa est cum hoc indice copiosiore:* Ouidius nasonis Sulmonensis poeta de tribus puellis | Ouidius nasonis de sagaci nuncio | Ouidius nasonis de pulice | Pamphilus poeta de amore | Epistola amatoria metrice conscripta. — *F. 2^a:* Ouidij nasonis Sulmonensis poete trium puel|laꝝ Liber incipit. — *F. 6^a:* Explicit liber Ouidij de tribus puellis | Incipit liber Ouidij de nuncio sagaci. — *F. 6^b:* Ouidij nasonis Sulmonensis poete de nuncio | sagaci Liber incipit. — *F. 10^b l. 17—19:* Ouidij nasonis sulmonensis poete de sagaci | nuncio Liber explicit | Incipit ouidius nasonis Sulmonens' de | (pulice. — *F. 11^a:* Explcit [*sic*] Ouidius de pulice. — *F. 11^b:* Pamphilus poeta de amore feliciter incipit. — *F. 23^b*

l. 28—30: Explicit pamphilus de amore | Incipit epistola perornata cuiusdam amantis | ad quandam puellam.[1])

Locus, annus, typographi nomen non afferuntur; folia sunt uiginti quattuor formae quadratae uersuum fere tricenum quaternum.

Manu scriptis libris usus sum his:

B codex Berolinensis Diez. C. 4^{0}. 79, quem ipse comparaui. Saeculo XVI attribuit et descripsit Ernestus Voigt[2]) in 'Kleinere lateinische Denkmäler der Thiersage aus dem XII. bis XIV. Jahrhundert' p. 9. Conferas praeterea 'schedas philologas' p. 13. Nostrum carmen legitur in fol. 69^{a}—75^{b}.

---

1) Hinc corrigas descriptionem Ludouici Hain in 'Repertorii bibliographici' uol. II part. I num. 12255 collatis quae dixi in 'schedis philologis' p. 12.

2) Ab hoc uiro humanissimo atque doctissimo liberalissime adiutum instructumque me esse pio confiteor animo eique ut ne prorsus hic libellus displiceat opto desideroque. Qui cum alia multa tum hoc me monuit carmen illud artificiosissimum (cf. sched. phil. p. 13) editum iam esse a Guilelmo Wattenbach in 'Germaniae' uol. XIX (1874) p. 72—74 ex codice Berol. lat. fol. 49. Adnoto igitur discrepantias nostri libri: *u. 1* Aie — *7* iocunde — *16* pusis? — *21* cantalenas — *22* ducant — *27* stillarumque — *28* et *om.* — *37* penuniarum? — *39* vigent *om.* — *41* respergatur — *44* rete — *45* prandendum — *52* Sic — *57* discreto — *58* Faceto — *60* Hinc vt] Huic — *64* Fussos — *67* fragant — *69* encia] curia — *70* feminium — *73* Athesi et] et in — elsacia — *74* matura — *76* cum puppis] populi — *77* sumus — *83* concrememus — *84* heu — *86* retondit — *87* festine — *89* italia — *90* lipck — *91* Italia — *92* Volans — *93* Sociare — *94* eciam] eris — generis] grauis? — *96* haut — *98* inbutus — *100* sed nec] sȝu^{c} — *106* Arte humanitatis indugeo — *107* Pro solitus hꝯ incolatus — *108* A materno foco procul disto — *109* Cor iocundum gesto — *110* Tametsi marsubio gradiar mesto — *111* At aliorsum cogor prosilire — *112* Vale Lipck semper salua sies. — Vides igitur nullam hic fieri mentionem Samuelis illius, quem Samuelem Karsch de Lichtenberg siue 'de monte rutilo' esse docuit Guil. Crecelius, olim magister meus, quem mortuum iam esse doleo (Germ. uol. XX p. 7 sq.). — 'Epitaphium meretricis' quod hic legis, sunt uu. 3 et 4 carminis eius quod sub titulo 'Hermafrodita' Carolus Bartsch edidit in 'Albr. v. Halb.' p. LXXI.

E codex Erlangensis 849 saeculi XV. Contuli ipse. Descriptus est ab I. C. Irmischer in 'Handschriften-Katalog der k. Univ.-Bibl. zu Erlangen' p. 222 sq. et ab Ernesto Voigt l. s. s. p. 8 sq. Irmischeri descriptionem in quadam re correxi l. c. p. 14.[1]) Comoedia 'de nuntio sagaci' legitur in fol. 155^b—161^a.

V codex Vindobonensis 303 saeculi XIV. Post Carolum Wotke occasione data contuli ipse. Codex descriptus est in Stephani Endlicher 'catalogo codic. philol. lat. bibl. Palatinae Vindobonensis' sub numero 277 et in 'tabulis codic. in bibl. Palat. Vindob. asseru.' uol. I p. 41 sq. 'Liber puellarum' scriptus est in fol. 112^b — 115^b.

W codex Vindobonensis 3114 saeculi XV mea gratia a Carolo Wotke collatus est. Descriptio codicis exstat in Endlicheri catalogo sub numero 226 et in 'Tabularum' uol. II p. 199 sq. Comoedia nostra legitur in fol. 223^b—228^a.

X codex Vindobonensis 13685 saeculi XV, quem comiter mihi contulit Arthurius Goldmann. Descriptus est in 'Tabularum' uol. VII p. 248 sq. Commemoratur ab Henrico Stephano Sedlmayer in 'Proleg. critic. ad Heroidas Ovidianas' p. 11. Nostrum carmen, quod legitur in fol. 231—234, scriptum esse uidetur anno 1479.

Praeter hos libros olim alios exstitisse scio, qui nunc perierunt. Codex Argentoratensis anni 1470, quem Carolus Bartsch indicauerat in 'Albr. v. Halb.' p. X, anno 1870 combustus est. Codex Bordesholmiensis, qui ibidem commemoratur, neque Kiliae neque Hauniae asseruatur. Codex Mellicensis, de quo con-

---

1) Auiani fabulae male hic traditae sunt. Epimythia noua adiecta sunt fabulis VI. X. XI. XII. XIII. XIV. XV. XVII. XIX. XX. XXIV. XXV. XXVI. XXVIII. XXIX. XXXII (Perficit et tribuit deus et labor omnia nobis; | Nullus in orbe labor proficit absque deo). XXXVIII. XXXIX eadem fere quae leguntur in editione Froehneriana p. 50—54.

fer sis 'Wiener Studien' uol. IX p. 63 sq. et 67, abhinc quinquaginta fere annos amissus est.

De editionibus ueteribus, quarum nullam inspicere potui praeter H et M, uide 'trésor des livres rares et précieux par J. G. Th. Graesse' tom. V p. 80 et 'catalogum libror. impress. bibl. Bodleianae' uol. II p. 914 col. b.

Septem igitur libri praesto mihi fuerunt ad textum constituendum, quos duabus recensionibus attribuendos esse manifestum est, meliori quidem HMV, deteriori BEWX. Hos quattuor libros artissima necessitudine cohaerere optime puto intellegi posse ex ordine uersuum, qui in calce carminis leguntur, cf. app. crit. u. 277. Causam uero huius peruersi ordinis reppperisse mihi uideor hanc: Scriptor codicis eius ex quo archetypus huius recensionis pendebat, cum spatium eum deficeret ut singulis uersibus singulas daret lineas, inde a uersu 277 in singulis lineis posuit hexametros binos ita quidem, ut uersus numeris signandi imparibus in sinistra paginae parte legerentur, numeris paribus in dextra hunc in modum:

277 . 278
279 . 280 etc.

Is deinde qui archetypum ipsum exarauit, cum hanc rationem non perspexisset, prius transcripsit ex parte sinistra uu. 277—297, deinde ex dextra uu. 278—296. — Ad hunc archetypum proxime accedere uidetur X, quippe qui liber solus omnes seruauerit uersus, longissime fortasse abest E, qui non solum sicut BW uu. 278 et 280 omisit, sed etiam u. 290. Accuratius uero in horum codicum affinitatem inquirere aut stemma adicere superuacaneum esse existimo.

Meliori deinde recensioni attribuo ut iam dixi HMV libros, quos coniungendos esse mox cognosces, si perlustraueris apparatum criticum e. g. ad uu. 6. 12. 25. 40. 43. 65. 67. 79. 80. 85. 89. 98, ubi horum librorum lectiones stare uidebis contra recensionem alteram.

Inter hos tres H et M tanta affinitate cohaerent, ut paulisper dubitauerim, num ex eadem prodierint officina et H correctior sit editio ex M repetita. Consentiunt enim omnibus fere locis, persaepe contra ceteros libros omnes, uelut in u. 91: verus, 98: Et, 126: fidus, 127: factum, 186: Audes, 211: tu causa, 277: ligatus. At tamen inueniuntur discrepantiae et in adnotatis personarum uicibus in uu. 104. 150. 182. 209 et lectionum e. c. in u. 22: me videt, [30[a],] 142: Si bene, 235: modo facta, 239: ille, 252: qui, 255: amauit, 274: Nobilis, 281: rogas, — ita ut mihi persuasum sit hos libros sumptos esse e codicibus duobus quidem, sed maxime inter se coniunctis. Nulla uero docti uiri cura ex ipsis libris manu scriptis has editiones factas esse pro certo habeo. Et hos optimum esse fontem arbitratus quam plurimum secutus sum, nec tamen eligendi rationem omnem abieci.

In apparatum criticum omnes recepi discrepantias praeter eas quae usitatae sunt in huius aeui libris, uelut 'ae' et 'oe' semper exprimuntur per 'e', 'c' et 't' permutantur imprimis ante 'i' in libris omnibus, in manu scriptis paene semper pro 'mihi', 'nihil' legitur 'michi', 'nichil', pro 'uulpes', 'lingua' 'wlpes', 'ligwa' talia. Equidem semper scripsi 'u' et 'V', cum in libris in principio uocabulorum occurrat 'v', in interioribus 'u', ita ut scriptum sit 'vt', 'vbi', 'viuere' similia. Compendia plerumque resolui.

Personarum uices in quattuor indicantur libris per notas margini adscriptas: in BHMV.

Appendicis loco ponere mihi liceat eos uersus qui in V leguntur intra subscriptionem et uersum 297 meo quidem arbitratu a fabula alieni, quos emendare supersedi:

Mando tibi spes certa mihi tu corde recepta
Nunc germana fides animo verboque salutem
ł Mando spes certa mihi tu fore corde recepta
Qua presens mallem uere te scire venerem

Vt foret alterne nunc vtraque conscia vite
Sepe timor fugiens nec sollicitasset amorem
Hoc misere sed velle nocet dum posse negaret
Iam iam proplures silue nos saxaque plures
Nunc tu tristicie non te valeo reticere
En modo conspicito quia mesta sororis ymago
Corpus marcescit cor semper triste gemiscit
Et preter lacrimas oculis est nulla voluptas
Fine quibus nullo velis vmbre genas malefio
Hiis solis mentem soleo mulcere dolentem
Hinc caput est egrum defectaque lux oculorum
Obruta sunt corda macie simul omnia membra
Hic labor hic meror mecum sint gaudia
Ecce dolore tremunt digiti nunc cara sororum
Vltima uerba refert uiuat valeat quoque semper.

Caput II.

De uero fabulae ambitu.

'Comoediam' adscripsi huic fabulae titulum et est comoedia sicut seruata est, quoniam comicae tantummodo res in ea tractantur. At quae seruata sunt, non integrum compositumque carmen efficiunt, sed sunt fragmenta. Nam in prologo (uu. 1—34) auctor fidissimum se fuisse Amoris militem narrat, pulcerrimas puellas Cupidinis imperio se subiecisse, nulla uero tulisse praemia, dedere igitur se Iunoni et Mineruae et — Veneri, ut bene seruent fidissimum seruum, cum Amore nullam sibi esse gratiam. Et adiecta causa 'Cernite quid feci pro factis quidue recepi' ducit ad ipsam rem. Sed in fabula quae sequitur usque ad u. 285 docemur quidem quid fecerit, at pro factis quid receperit celamur. Secuntur uero uersus 12, e quibus quamquam res ad finem non perducitur, tamen elucet res postea euenisse minus comicas, cf. u. 297: 'Quid stamus? Reus est. Illum suspendere fas est.' Hi uersus qui desunt in HM, ideo omissi esse possunt quia editor, quem tamen doctum uirum fuisse nego, satis intellexerat omissis his uersibus terminum quendam fabulae dari, additis effici fragmentum, aut quod iam aberant a codicibus e quibus H et M hausti sunt. Sed hoc minus probabile mihi uidetur, quia H et M artissime cum V cohaerent imprimis quod attinet ad uersuum ordinem. Itaque duodecim illos uersus in omnibus libris fuisse puto, eosque ad fabulam adici quasi

opus est, quandoquidem non solum in prologo sed in ipsa quoque fabula uersus leguntur qui talem exitum spectare uideantur, uelut u. 206: 'Luctus saepe grauis risu contingit inani' et uu. 207 et 208, u. 257: 'Non curo uerba mihi si dicuntur acerba', u. 282: 'Tu mihi coniuncta postpone pericula cuncta' e. q. s. Hi uersus quamuis bene stent per se, tamen grauiores fiunt addito exitu tristiore.

Versus autem illi duodecim primum legenti abruptius breuiusque dicti esse uidentur quam reliqui huius comoediae, ita ut cogitatio fiat num a lectore quodam postea additi sint ad complendam auctoris pollicitationem in uersu 34 factam. Sed accuratius inspicienti mox manifestum erit auctorem nostrum ipsas res breuissime enarrare, uberrimum esse in afferendis sermonibus, cf. uu. 170 sqq., 196 sqq., 285. Dialogus autem etiam in eis uersibus qui secuntur fuse lateque decurrisse uidetur. Quadrat igitur haec quoque pars ad narrandi rationem quam tota fabula adhibitam esse uidemus et bene respicit ad prologum et indicari uidetur uersibus nonnullis qui antecedunt.

Sed potest olim fuisse fabula inde a uersu 35 usque ad uersum 285 — cui sententiae a codice Halberstadensi[1]) adiumentum parari non credo —, quamquam huius argumentum secundum nostrum iudicium ualde exile minusque rarum fuisset, quippe quod explicari posset his duobus Hugonis Trimbergensis uersibus[2]):

'swelh meit nimpt tummer knappen schenken,
die wil sich schier an êren krenken.'

Nam quod parum actionis in fabula inest, ideo coniecturam refutare non licet, siquidem perspeximus auctorem non tam res enarrare uelle quam id spectare ut dialogum efficiat uiuidum et sic clarius ostendat

1) uide infra p. 36.
2) Renner uu. 12533 sq.

habilitatem suam dialecticam. Num igitur coniectura uera sit postea inquiremus.

Sin uero iam antiquitus prologus ille coniunctus fuit cum uersibus qui traduntur et uu. 286—297 genuini sunt, non comoediam habemus sed fragmentum tragoediae. Conferas enim Diomedis[1]) uerba in 'arte grammatica': 'comoedia a tragoedia differt quod in tragoedia . . . frequenter et paene semper laetis rebus exitus tristes et liberorum fortunarumque priorum in peius adgnitio . . . .' et quae hinc sumpta esse uidentur Ioannis Ianuensis in 'Catholico' s. u. 'tragoedia': 'Comoedia a tristibus incipit sed cum laetis desinit, tragoedia e contrario.' — Sic haec quoque fabula inciperet a rebus laetis et finiretur cum lacrimis. Cetera uero tragoediarum indicia, uelut quod in eis 'introducuntur heroes duces reges . . . luctus exilia caedes', huc non quadrant, etsi tales res in deperditis uersibus pronuntiatae fuisse possunt. Sed illa non omnia tum postulata esse discimus ex uerbis Ioannis Anglici[2]), quae addit ad tragoediae exemplum quod affert: 'Huius tragedie proprietates sunt tales . graui stilo describitur . pudibunda proferuntur et scelerata . incipit a gaudio, et in lacrimis terminatur.' Neque enim iam dicit in tragoedia 'reges et magnates' agere. — Habemus igitur aut comoediam cum additamentis recentioris originis aut fragmentum tragoediae. Vtrum uero rectius sit, ex ipso carmine iudicare non possumus, quia rimorum aliaeue rationes ad hanc quaestionem soluendam nihil afferunt.

Sed ansam parare nobis licet ex comparando eo poemate quod 'Pamphilus' nominari solet.[3]) Haec duo carmina simillima esse primus quod sciam uidit Ru-

---

1) Keil, Gramm. lat. uol. I p. 488.

2) 'Quellen zur bayer. u. deutsch. Gesch.' uol. IX part. I p. 503 not.

3) Ouidii Nasonis Pelignensis erotica et amatoria opuscula, Francoforti 1610 p. 75—105.

dolphus Peiper, qui ex 'Pamphilo' nostram comoediam compilatam esse contendit cum dicit[1]): 'der Mädchen-Ovid ein schwacher Abklatsch des überaus berühmten Pamphilus'. Ego priusquam exponam utrum 'Pamphilus' exemplum fuerit 'nuntii sagacis' an illius hic, colligam quibus rebus carmina inter se congruant. In utroque iuuenis amoris telo uulneratum se esse queritur petitque auxilium illic a Venere, quae sagittam cordi suo infixerit, hic a Iunone, Minerua, Venere.[2]) Mox ut puellae animum sibi conciliet illic mittit anum, hic nuntium illum sagacem. Qui interpretes eodem modo iuuenis libidini uirginem tradunt. Nam cum ei persuaserint nihil timendum esse (conf. Pamph. XLIV 1 et 2: 'Sit timor iste procul, tibi non est causa timoris, | His rebus nunquam proditor ullus erit' et N. S. u. 140), adducunt eam ad puerum solamque relincunt (Pamph. LIV 1 sq.: 'Me uicina uocat, loquar illi iamque reuertar, | Nam nimis hoc uereor, huc modo ne ueniat' et N. S. u. 176). Virgine uero compressa cum reuerterunt, lacrimas eius mirari se simulant (Pamph. LVIII 3—5: 'Cur, Galathea, tuo corrumpis lumina fletu? | Quem mihi demonstras, hic color unde uenit? | Absens dum fueram, quid tecum Pamphilus egit?' et N. S. uu. 204 sq.) Postquam autem eis maledictum est a uirgine, excusant se (Pamph. LX 1: 'Increpor iniuste, procul hoc mihi crimen abest⟨o⟩' et N. S. u. 210) et uirgini maerenti (Pamph. LXII 9: 'Sed modo quid faciam? fugiam captiua per orbem?', 12: 'Laeta tamen miserae spes mihi nulla uenit' et N. S. uu. 233 sq.) factum ne grauiter ferat suadent (Pamph. LXIII 1: 'Vt grauiter doleat non pertinet ad sapientem' et N. S. u. 235).

Ex his similitudinibus, quarum numerus facile augeri

1) Archiv f. Litteraturgesch. V p. 539.

2) Animaduertas aduocari Venerem contra Amorem nominarique inter eas puellas quas subegerit Cupidini.

potest, meo quidem iudicio satis elucet alterum poema alterius auctori notum fuisse, quia non est quod de communi cogitemus exemplo. Sed uter fuerit compilator quaerendum est. Ac Peiper quidem 'nuntii sagacis' auctorem 'Pamphilum' imitatum esse posuit, id quod proximum esse conicienti libenter concedo. Nam hoc carmen tanto elegantius est quam illud, ut uix suspicari liceat huius auctorem compilasse rusticum illud et minus politum poema quod est 'de nuntio sagaci'. Sed animum aduertas hoc, quod in 'Pamphilo' amans ille iuuenis iam ipse locutus erat cum puella perfeceratque ut sibi permitteretur interdum una esse cum amicula (Pamph. XI in.: 'Quamuis illicitum complexus nutrit amorem | Et fallunt dominam basia saepe suam, | Hoc solum patiar; sed tu nihil amplius addas' et u. 7: 'Tempora sat uenient, pariter quibus ambo loquemur'). Nihil igitur erat, cur per interpretem (III 65) uirginis amorem sibi pararet, quoniam recta uia eo peruenire poterat quo uolebat. At quamquam ipse profitetur (XII 1 et 2): 'Laetior in toto non est ⟨me⟩ nec fuit orbe, | Figitur in ripis anchora nostra suis', — mox male fingit impedimenta sibi obuenisse (XII 13 et 14: 'Firmet amicitiam si nulla frequentia nostram, | Non bene firmus adhuc forsan abibit amor'), ita ut rursus desperans (XII 21: 'Hac in re nullam uideo mihi prosperitatem') confugiat ad sceleratae illius anus auxilium. Certe consentit hoc cum consilio ei a Venere dato (III 65 et 66: 'Et placeat uobis interpres fidus utrique, | Qui caute referat hoc quod uterque cupit'), at tamen quod meliore patefacta peior uia additur, certissimum mihi uidetur documentum hanc argumenti partem sumptam esse ex comoedia nostra. Omnino 'Pamphilus' comoedia recentiorem olet originem[1]) et Christianismi uestigiis et quod pluralis

1) Quo tempore 'Pamphilus' scriptus sit, saepius quaesitum est et adhuc sub iudice lis est. Conf. Muellenbach, com.

qui dicitur urbanitatis nonnunquam occurrit uelut XVI 8.

Existimo igitur 'Pamphili' auctori placuisse dolum illum nuntii sagacis, quem quamqam opus non fuerit, tamen carmini suo inseruerit, ita ut pauca mutaret uel in contrarium conuerteret. Velut illic u. 124 puella ne quid amicis dicatur optat, hic (XXII 1) optat ut dicatur; illic nuntius sagacissimus, qui utrum seruus iuuenis fuerit an amicus in medio relinquitur, hic anus sordidissima interpretum partes susceperunt; hic puella nobilior ditiorque est iuuene, illic iuueni nobilitas et diuitiae adscribuntur (Pamph. II 23—26 et N. S. uu. 90 et 91); illic bene additur uicina illa quae uocans fingitur (LIV), hic 'nuntius' causa non edicta 'innuit ire'. Sic poeta nonnulla mutauit aut correxit et elegantiora reddidit, sed imitatum eum esse 'nuntium sagacem' equidem pro certo habeo. Fortasse hinc quoque factum est ut in hac comoedia tot rimi legantur quot in alia nulla. Numeraui enim in editione Goldastiana 240 fere uersus in quibus finis concinat uel assonet cum caesura semiquinaria, quem numerum auctum iri scio, cum 'Pamphilus' emendatus erit ex HM libris.

Si uero recte statui 'de nuntio sagaci' comoediam 'Pamphili' auctori exemplum fuisse ac fontem, non minus simile ueri est ei nihil in manibus fuisse de uersibus illis qui in HM non leguntur. An si fuisset, putas eum terminum eundem facturum fuisse qui fit in 'nuntio sagaci' uersu 285? Puella factum quod mutari nequit aequo fert animo, cum illic nuptiae futurae

eleg. p. 20; Cloetta, Beiträge . . . . p. 156 sq.; E. Voigt in Z. f. d. A. XXXV Anz. p. 10. Adnoto in Ioannis Saresberiensis Metalog. lib. IV cap. 30 (ed. Giles uol. V p. 186) legi haec: 'siquidem ut ait alius non inferior Martiano «Labor improbus omnia uincit»'. — Propter commemorantis praefationem contendere non dubito hunc uersiculum qui transformatus est ex Vergilii uersibus (Georg. I 145 et 146) sumptum esse ex Pamph. III 1. Saresberiensis uero 'Metalogicus' scriptus est anno fere 1159, cf. Schaarschmidt, Ioh. Sar. p. 211.

ostendantur (LXIII 10: 'Haec tua sit coniunx uirque sit iste tuus'), hic uirgo domum reuertatur. Equidem igitur credo, id quod demonstrare nequeo, 'Pamphili' auctorem nostri carminis legisse uu. 35—285 eosque esse genuinam 'de nuntio sagaci' comoediam. Huic comoediae, quam in scholis tractatam esse per Hugonem Trimbergensem[1]) scimus, fortasse dum comparatur cum 'Pamphilo' — haec enim carmina medio iam aeuo comparata esse mihi probatur quod ab Hugone statim post 'Pamphilum' nominatur 'Ouidius puellarum' — a discipulo quodam[2]) uel magistro ad similitudinem augendam adiectus est prologus ille minus sollerter conscriptus, ita ut id fere efficeretur quod dicimus 'Rahmen-Erzählung'. Postea cum cognouisset prologo postulari ut res porro tractaretur, coepit quidam fabulam continuare nec tamen perfecit, et fortasse tunc demum additi sunt ei uersus quos tristem exitum portendere dixi. Certius uero adhuc statui posse nego, quia carmen in scholis lectitatum fortasse per aliquot saecula quin ualde mutaretur fieri non poterat.

---

1) Registrum multorum auctorum uu. 730—737.

2) Vide quae disseruit E. Voigt in 'Mitteil. d. Ges. f. deutsche Erzieh.- u. Schulgesch.' I 1 p. 48 sq.

Sententiae controuersae.

I. Lucan. de bello ciu. lib. I u. 208 scribendus est:
Mox ubi se saeuo stimulauit uerbere caudae.
libri: saeuae.

II. ibid. u. 478 lege:
Agmine non uno, densis incedere castris.
libri: densisque.

III. ibid. u. 603 scribas:
Et Salius laeuo portans ancilia collo.
libri: laeto.

IV. ibid. lib. IV uu. 641 et 642 transponendi sunt sic:
642 Sponte cadit maiorque accepto robore surgit
641 Non exspectatis Antaeus uiribus hostis.

V. ibid. lib. VII uu. 340 sq. scribas:
.... tantoque duci sic arma timeri
Omen erat....
libri: timere.

VI. ibid. uu. 490 sq. propono:
.... Odiis solus ciuilibus ensis
Sufficit et dextras Romana in uiscera duci.
libri: ducit.

VII. Plat. Charm. p. 167 A lego:
καὶ ἔστιν δὴ τοῦτο σωφρονεῖν τε καὶ σωφροσύνη τὸ ἑαυτὸν αὐτὸν γιγνώσκειν καὶ τὸ εἰδέναι ἅ τε οἶδεν καὶ ἃ μὴ οἶδεν.
libri: *τοῦτο τὸ — καὶ τὸ — τὸ.*

VIII. ibid. p. 168 B in enuntiato *καὶ γὰρ τὸ μεῖζόν φαμεν τοιαύτην τινὰ ἔχειν δύναμιν, ὥστε τινὸς εἶναι μεῖζον* ultimum uocabulum *μεῖζον* secludo.

IX. Cic. de re publica lib. I cap. XXXVI § 56 scribo:
haec in errore inperitorum posita esse et fabularum similia dicimus.
codex: didicimus.

X. ibid. cap. XLIII § 67 propono:

In tanta libertate canes etiam et equi, aselli denique liberi sunt et sic incurrunt, ut is de uia decedendum sit.

codex: IN suprascr. QVE, Doederlein: inque, Mai: quin — codex: liberi sint sic incurrunt, Madvig: liberi sic incurrant.

XI. Lucanus carmen suum quod nobis seruatum est 'de bello ciuili' uocari uoluit.

XII. Plauti uersus qui dicitur Reizianus ex iambis constat.

Vita.

Natus sum Ernestus Guilelmus Ricardus Jahnl die XXVIII mensis Martii anni h. s. LXVIII in oppid Pomeraniae quod dicitur Alt-Damm patre August Ferdinando matre Emmelina e gente Nitzcky, quo adhuc superstites esse gaudeo. Fidem profiteor euan gelicam. Patrio in oppido elementis litterarum in butus anno LXXVIII cum parentibus in hanc Rh nanam prouinciam transmigraui et per anni fer spatium discipulus fui scholae quae uocatur 'Höher Bürgerschule' oppidi Cronenberg. Autumno sequent anni in ultimum gymnasii Elberfeldensis ordinem receptus uere anni LXXXVIII maturitatis testimoni instructus sum et ad hanc uniuersitatem Bonnensem me contuli, cuius adhuc ciuis sum.

Docuerunt me uiri docti Aufrecht, Bender, Buecheler Elter, Foerster, Franck, Jacobi, R. Kekulé, Loeschck Neuhaeuser, Nissen, Schaarschmidt, Vsener, Wiede mann, Wilmanns. Buecheleri, Luebberti, Vseneri bene uolentia mihi contigit, ut seminarii regii philologi pe ter senos menses sodalis essem extraordinarius, pe idem temporis spatium ordinarius. Germanici semi narii ut sodalis essem per sex menses extraordinarius per duo semenstria ordinarius, benigne mihi concessi Wilmanns. Exercitationibus archaeologis me admisi R. Kekulé, epigraphicis et philologis Buecheler. V regiae uniuersitatis bibliothecae per sexies senos menses amanuensis essem uterer que liberrime librorum then sauris, comiter mihi Schaarschmidt permisit.

Quibus uiris omnibus gratias ago quam maximas praecipuas uero Buechelero, Vsenero, Wilmannsio, qu opera atque consilio semper humanissime me adiuuerunt

Gratias quoque agere debeo ei sodalitati quae uocatur 'Klassisch-philologischer Verein', cuius ab initio studiorum sodalis fui et ero usque ad uitae terminum